

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

İdil Ece ÇINARLI*

ÖZ

19. yüzyılda aydınlanmacı fikirler çerçevesinde ortaya çıkan feminizmin ilk kaygısı kadın ve kadının hak savunusu temeli bir mücadele yürütmek iken günümüz feminizmi artık tarihsel ve mekânsal bağlamda aktörlerin değişen rollerinin de farkına varılmasıyla birlikte tek bir kadın kimliğinden fazlasını ele almaya başlamıştır. Feminizmin ilk dönemlerinde ele almış olduğu ataerki ile mücadele eden ve dolayısıyla feminizmin ilk ve birincil öznesi olan kadın, genel tanımı ile Batılı, beyaz ve burjuva kadını ifade etmekte idi. İlerleyen dönemlerde feminizmin Avrupa'da yaygın bir ideoloji haline gelmesine karşın Üçüncü Dünya'daki kadınların feminist perspektiften sorunları, Batılı kadınlara göre çok farklıydı. Üçüncü Dünya kadınları için feminist mücadele, diğer hayatta kalma mücadeleleriyle bir arada yürütülen bir hareket biçimindeydi. Esasında eleştirel bir yaklaşım olan feminizm, erkek egemen kanonlara karşı mücadele yürütürken bir yandan kendi içerisinde yarattığı kanonların çok sonra farkına varmıştır. Bu araştırma; ataerki tarafından kadınlara konulan sınırlama ve kalıp yargıları belirlemenin ötesine geçerek, bizzat feminizmin kendi yarattığı kanonlara içeriden eleştirel bir bakışla Üçüncü Dünya kadınları özelinde örnek oluşturabilmeyi ve böylece feminizm içerisindeki dışlamaların çözülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, feminist bir konuyu kapsadığından ve özelleştirilmiş kadın deneyimlerini merkeze aldığından, benzer yöntemleri kullanan feminist metodolojiyi benimsemekte ve literatür araştırmasına dayalı nitel yöntemi kullanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Feminizm, Kanon, Üçüncü Dünya, Kadınlık Deneyimleri, Post-Modernizm.

Başvuru / Kabul: 22 Mayıs 2024 / 22 Haziran 2024

INCORPORATING THE EXPERIENCES OF WOMANHOOD IN THIRD WORLD COUNTRIES INTO FEMINISM AND BEYOND

ABSTRACT

While in the 19th century, the first concern of feminism, which emerged within the framework of enlightenment ideas, was to carry out a struggle based on the defence of women and women's rights, today's feminism has started to address more than a certain female identity with the realisation of the changing roles of actors in the historical and spatial context. In the early periods of feminism, the woman who struggled against patriarchy and thus was the first and primary subject of feminism, was generally defined as the Western, white and bourgeois woman. Although feminism became a widespread ideology in Europe in the following periods, the problems of women in the Third World from a feminist perspective were very different from those of Western women. For the women of the Third World, feminist struggle was a movement carried out in conjunction with other struggles for survival. While feminism, which is essentially a critical approach, struggled against male-dominated canons, it only later realised the canons it created within itself. This research aims to go beyond identifying the limitations and stereotypes imposed on women by patriarchy, and to set an example in the case of Third World women by taking a critical look from the inside at the canons created by feminism itself, and thus to contribute to the resolution of the exclusions within feminism. Since the study covers a feminist topic and centres on specific women's experiences, it follows a feminist methodology that uses similar methods.

Keywords: Feminism, Canon, Third World, Experiences of Womanhood, Post-Modernism.

* Doktora, Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul – Türkiye, E-posta: idilececinarli@gmail.com, ORCID Numarası: [0000-0001-8565-3665](https://orcid.org/0000-0001-8565-3665)

Received / Accepted: 22 May 2024 / 22 June 2024

EXTENDED ABSTRACT

Feminist thought has historically developed with a Western-centred perspective within the Enlightenment period and has claimed to reflect universal experiences of womanhood. This first wave of feminism, which emerged in the Enlightenment period by feeding on liberal culture, emphasised that women should have the same rights as men in the public sphere based on the emphasis that women and men are ontologically equal (Donovan 2019: 33). In the following periods, it was realised that establishing equal rights only in the public sphere was not enough to ensure gender equality, and radical feminism, which emphasised that the private sphere was also political and argued that gendered roles and identities spread to all areas of life, emerged as the second wave (Donovan 2019: 266). As feminist thought continued to develop with the globalising world, by the end of the 20th century, the view, mostly based on the views of Michel Foucault, that gender, like other identities, is actually fluid and constantly undergoes change within the historical process and spatial framework, began to dominate. This acceptance of the variability of gender roles has led to the question of the definitions of “woman” as a holistic category, which is the main actor of feminism. As a Western ideological movement, feminism seems to have dealt only with the experiences of Western, white women for a long time since its inception. The expansion of the field of feminism has led to the inclusion of the experiences of Third World womanhood in the study.

While all genders of the Third World are under the capitalist colonisation of the West, it can be said that the women of the region in particular are in a state of double oppression. Third World women, who are subordinated by patriarchy in a similar way to Western women, are also affected first-hand by capitalism's forms of exploitation, which can be diversified as economic, cultural, political, ecological and racist. For this reason, it is possible to say that Third World women perceive feminist struggle as a struggle they wage alongside other oppressions they face at the regional level. As a matter of fact, when women in active struggle in the Third World are analysed, it can be said that they take part in various trade union, guerrilla or similar movements. In short, for Third World women, feminism is also a part of the struggle for survival (Davies 1983: 10-11). The main argument emphasised in this study is how to include experiences of womanhood in the Third World within the canonised dominant feminist narrative of women. These experiences of womanhood should not only be treated as a new field of enquiry, but also as part of the inclusiveness of research methods and feminist definitions.

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

In fact, feminist methodology, which feminist research adopts as a methodology, emphasises that the experiences of womanhood are shaped by different social realities and therefore the starting point of research should start from these relatively marginalised experiences (Harding 2020: 62). Constructing feminist methodology in this way will enable the experiences of women other than Western feminists to be perceived equally. What makes the Third World fundamentally different from Western experiences can be identified as the history and traditions of capitalist colonisation. In addition to the economic, cultural, political and ecological exploitation of the West/South over the East/South, each woman in the region has her own areas of struggle. The incorporation of changing experiences and struggles within the framework of the unique dynamics of each region into the feminist field will enable feminist canons to be overcome and the feminist struggle to be strengthened.

Third World women constitute the group primarily affected by Western agricultural colonisation due to their active participation in agricultural production. Both the agricultural field, where women take an active role, and the private field, where they perform care services as primary actors, are the places where the colonisations created on them are realised. For example, the developed countries, which plan so-called development programmes in these countries, are basically not interested in developing these countries. This is because the main reason for the development of developed countries is the regularisation of the colonisation of Third World countries and the gradual destruction of the local in the meantime. The approach of using natural resources as if they were infinite, and therefore the exploitation of women's labour in the name of cheap domestic labour, become two problems arising from the same basis (Shiva & Mies 2018: 153-154).

Another important data is the report published by Women's Environmental Network (WEN). According to the report, a natural disaster poses 14 times more risk of injury and death for women and children than for men. At the same time, in the same report, it is stated that 26 million people have migrated so far due to the climate crisis and 20 million of them are women (Women's Climate Action). In this respect, as a consequence of the climate crisis, women also come to the fore in the issue of migration and are one of the actors most affected by migration. In connection with migration, it is another phenomenon that Third World women who have migrated to different countries and regions are faced with different experiences than the local women of the migrated region due to their ethnic origin. At this point, it is necessary to talk not only about the domination of a man over a woman, but also about the domination of women

with different experiences over each other, which is another issue that will be brought as a criticism of feminist canons. This is because the experiences of Western, white womanhood and the definition of womanhood within this framework in the region of migration are probably very different from, for example, a black woman of African origin. Since the Third World, as an identity of the Eastern or Southern woman, is labelled as a region that should be developed by targeting the West, this view can be adopted among individuals in a similar way and the hierarchical superiority of the White woman is reflected in this dual relationship.

Although the boundaries of the nation-state have been overcome within the modern world structure and global perspectives have been adopted and this perspective has started to be applied on economic or political programmes, the phenomenon of nationalism is still very strong in the Third World. In this respect, the approach between nationalism and the view of women will be more effective and revealing in the Third World than in the West. Nationalism's perception of women is mostly oriented towards embracing women belonging to one's own nation and protecting them by attributing them the status of a sister or mother, while women from other nations who are marginalised are subject to exclusion as the evil one. When analysed in this way, in a sense, women are also seen as the carriers of the ideology of nationalism (Yuval-Davis 2010: 61). As a result, the extent to which nationalist approaches play a role in Third World analyses and their frameworks is another point that needs to be considered.

As a result, within the framework of the feminist approach, intersectionalities should be taken into consideration and the effects of different phenomena and ideologies on the experiences of womanhood should be analysed and research areas should be developed within feminism. Feminist canons that treat women as a holistic category are extremely inadequate in explaining today's globalised structure and cannot produce solutions to many problems or ignore some of them. From this perspective, the experiences of Third World women as women should be analysed within the framework of many different phenomena such as capitalist expansionism, ecological destruction, migration, nationalism and patriarchy, and feminist struggle should be extended to women actors in these regions.

GİRİŞ

Bu çalışma 19. Yüzyılda ortaya çıkan ve tarih içerisinde çeşitli farklı ideolojilerle bütünsellik içinde evrilerek gelişen bir eleştirel yaklaşım olan feminizmin, kendi içerisindeki kanonlara odaklanmıştır. Kanonlar, geçmişten günümüze dek gelen ve bir gelenek şeklinde aktarılmış olan kabulleri kapsamakla birlikte, bu kabuller belirli dışlayıcılık faktörlerini de doğası gereği içinde

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

barındırmaktadır (Abramson 2022: 421). Bu çalışma kapsamında incelendiğinde ise feminist kanonlar, feminizm tarihi boyunca belirli dönemlerde üretilmiş olan teoriler, yaklaşımlar ve eserler olarak ortaya çıkmaktadır. Feminizmin ilk eserlerinden kabul edilebilecek ve genel kapsamda kadınların oy, eğitim hakkı gibi kamusal haklara sahip olması gerektiğini savunan Mary Wollstonecraft'ın “*Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*”(1792) eseri, liberal yaklaşımlı feminist bakışı açıklamada; kadın bedenini ve özel alanı da feminizm araştırma konusu haline getiren Simone de Beauvoir'un “*İkinci Cinsiyet*”(1949) eseri, radikal feminizmi ortaya çıkarmada ve Kimberle Crenshaw'un siyahi kadınlara yönelik yapılan eşitsizliğe vurgu yaptığı “*İrk ve Cinsiyetin Kesişimini Ötekileştirmek: Ayrımcılık Karşıtı Doktrinin, Feminist Teorinin ve İrkçilik Karşıtı Politikanın Siyah Feminist Eleştirisi*” adlı makalesi ise kesişimsellik kavramını feminizm içerisinde belirgin hale getirmede kanonik metinler olarak belirlenebilir. Mary Wollstonecraft ve Simone de Beauvoir'un eserlerine bakıldığında feminizmin öncelikle liberal bir bakıştan sonrasında ise radikal bir bakıştan ele alındığı ve her ikisinin de kadını bütünsel bir kategori olarak algılayarak, “kadın”ın kamusal ya da özel alandaki sorunlarına çözüm getirmeyi amaçladığı söylenebilir. Öte yandan Crenshaw, o güne değin yapılmış olan feminist analizlerin, siyahi kadınların deneyimini göz ardı ettiğini ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak kesişimsellik kavramını ortaya atan Crenshaw'a göre; cinsiyet, ırk, cinsel yönelim gibi kategoriler bir arada incelenmelidir (Crenshaw 1989: 151). Dolayısıyla esasen Crenshaw'un ortaya koyduğu bu kesişimsel bakış açısı, feminizm öznesinin hangi kadınlar olduğu meselesini sorunsallaştırmıştır. Buradan yola çıkarak feminist kanonların farkına varmak ve bunlara karşı eleştirel bir yaklaşım benimsemek feminist düşünceyi kapsayıcı hale getirmenin de etkili bir yolu olacaktır.

Bu çalışma, Batı'nın aksine coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle, özellikle Üçüncü Dünya'nın tercih edildiği bir feminist bağlamda dışlama alanını incelemektedir. Çalışmanın amacı, bu bölgelerdeki kadınların deneyimlerini feminizme dâhil ederek, feminizmin kapsayıcılığını artırmaktır. Bu hedef doğrultusunda, kimliklerin çeşitliliği, değişkenliği ve istikrarsızlığına odaklanan; sosyal bilimlerde bütüncül teori üretme çabasına karşıt olarak, olguların yapı sökülümünü amaçlayan postmodern perspektif, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Postmodern yaklaşımda araştırmalar, olay ve olgulara dair betimlemeler hiyerarşik bir yapı içerisinde ele alınmaz, aksine her birinin eşit derece geçerli ve özgün olduğu vurgulanır (Neuman 2014: 155-156) (Ramazanoğlu 2002: 92). Üçüncü Dünya kadınlarının deneyimlerinin feminizme dâhil edilmesi için bu bakış açısı hayati önem taşımaktadır. Zira bu

deneyimler, feminizmin ele aldığı diğer deneyimlerin ne altında ne de üstünde yer alır; bunlar, ideolojik bir eşitlik içinde yer alma hakkına sahiptirler. Araştırmanın temel aldığı bu çıkış noktası Spivak'ın madunluğu ele alış biçiminde bulunabilir. Hegemonya ve iktidar üzerine düşünceler geliştiren Gramsci'ye referans vererek kullandığı madun kavramı çerçevesinde Spivak, postkolonyal bir bakış açısıyla özellikle alt sınıflardan gelen kadınların seslerinin nedenli duyulabildiği meselesini ele almaktadır. Spivak'a göre madun, sesi bastırılmış ve ötekileştirilmiş olan, aynı zamanda sömürülen ve temsil edilme şansı bulamayan kişi ya da grupları tanımlarken kullanılmaktadır. Bu bağlamda, madunlar, sömürgeci ve postkolonyal toplumlarda iktidar yapılarının dışında bırakılan, sesleri duyulmayan ve genellikle tarih yazımında ve toplumun genelinde göz ardı edilen kesimlerdir. Spivak'ın vurguladığı bir diğer önemli nokta da madun kategorisinin homojen olmamasıdır. Aksine bölgeler arasında farklılık gösterebilmektedir ki bu anlamda yapı sökülümüne başvurularak anlamların kabul edilmiş bağlamlarından koparılması ve etkilerin belirlenmesi gerekmektedir (Spivak 2016: 52,58-59). Spivak'ın makalesinde ele aldığı bu mesele, bu çalışmanın da temel noktalarından birisini oluşturmaktadır. Zira Üçüncü Dünya kadınının deneyimlerini açığa çıkarmak ve feminizm içerisinde görünür kılmak tam da bu noktada madunun sesini duymaya çalışmaktır.

Bu çalışmada, Harding ve Collins'in duruş noktası teorisine dayanarak, Üçüncü Dünya kadınlarının kadınlık halleri incelenmektedir. Çalışmanın metodolojisinin ve neden Üçüncü Dünya'da yaşayan kadınlık deneyimlerinin ele alındığının anlaşılması, bu araştırmanın kapsamını ve önemini belirlemek açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım, farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların deneyimlerini ve perspektiflerini anlamak için geniş bir çerçeve sunmakta ve bu deneyimlerin genel kadın deneyimleri içindeki yerini ve önemini vurgulamaktadır. Çalışmanın temel amacı, feminizm içerisinde kanon haline gelen düşünce akımı, eser ve teorilerin hangi kadını özne olarak belirlediği meselesine eğilerek bu kapsamda feminizmin kadın öznesini özellikle Üçüncü Dünya ekseninde ya da bir başka tabirle post-kolonyal perspektifte genişletebilmektir. Çalışma içerisinde öncelikle feminizmin diğer ideolojiler üzerine eleştirel niteliği ele alınmıştır. Sonrasında, süreç içerisinde feminist ideolojinin kapsamı çerçevesinde değişen aktörler ile feminizmin mücadele alanları incelenmiştir. Feminist düşüncenin süreç içerisinde geçirdiği bu değişim, bugün neden farklı feminist yaklaşımlardan ve çeşitlenen aktörlerden bahsetmemiz gerektiğinin altyapısını oluşturmaktadır. Feminist düşüncenin doğduğu Batı'dan daha farklı yaşam mücadelelerine sahip olan ve bu nedenle kadınlık deneyimleri çeşitlenen Üçüncü Dünya kadınları özellikle bu kapsamda ele alınmaktadır. Zira araştırma yöntemi olarak kullanılan ve bakış açısı kuramından

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

temellenen feminist metodolojinin de belirttiği üzere, feminist nesnel bir konum benimsemek merkezde konumlandırılan kimlik yapıları yerine merkez-dışının, yani bu çalışma özelinde Batı değil Üçüncü Dünya ülkelerinin, deneyimlerinden yola çıkarak teori üretmeye başlamak veri çeşitliliğine ve feminizmin kapsayıcılığına katkı sağlayacaktır (Harding 2020: 68-69). Ataerkil sistemin dünyaya hakimiyeti gibi kapitalist Kuzey ve Batı'nın da Güney ve Doğu üzerindeki hakimiyetinin anlaşılmasına yardımcı olmak, feminist mücadelenin de perspektifini geliştiren bir yaklaşım olacaktır.

Eleştirel Bir Yaklaşım Olarak Feminist Düşünce ve Metodoloji

Feminizm, yalnızca ele aldığı konularla değil aynı zamanda benimsediği yöntemler biçimiyle de gelenekselleşmiş yaklaşımlardan farklılık göstermiş ve bu anlamda eleştirel bir tutum takınmıştır. Sosyal ve doğa bilimlerinin gerçek ve nesnel bilgi iddiasına eleştirel bir yaklaşımla ortaya çıkan feminist metodoloji, araştırmaya başlanacak noktanın kadınlık deneyimleri olması gerektiğini vurgulamaktadır (Ramazanoğlu 2002: 45). Feminist metodolojinin bu biçimde genel bir tanımı yapılabilir olsa da tek bir feminist metodoloji olduğunu söylemek mümkün değildir. Feminist metodolojiler temel olarak, geleneksel yöntemlere feminist bakış açıları getirmişler ve bu yaklaşımla benimsedikleri ilkeler doğrultusunda bilinçli bir taraflılık geliştirerek araştırma sürecini yürütmüşlerdir (Mies 1996: 50-52).

Feminist metodoloji, geleneksel yöntemlere karşı eleştirel bir yaklaşım sergilemekte ve bu duruş, Marksist teoriden alınan duruş noktası teorisine dayanmaktadır. Feminist duruş noktası teorisi, hâkim sistem tarafından marjinalleştirilmiş kadınların ve feministlerin perspektiflerinin değerini vurgulamakta ve kadınlık deneyimlerinin araştırmalarda öncelikli bir yer tutması gerektiğini savunmaktadır (Ramazanoğlu 2002: 63-64). Duruş noktası teorisi, bilimsel araştırmanın üretilen bilgisinin hiçbir biçimde nesnel ve tarafsız olamayacağını çünkü bilginin tek başına bireyler tarafından değil aksine tarihsel bağlamda değişen toplumsal inşalar neticesinde üretildiğine önemle vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bilgi ile siyaset arasında güçlü bir ilişki vardır ve yalnızca merkezin ürettiği bilgiler değil, merkez dışının sahip olduğu de bilgi bilimine dahil edilmesi gerekmektedir (Harding 2020: 64-65). Ancak bu teori belirli açılardan yine feminizmin kendi içerisinden eleştirilere maruz kalmaktadır. Duruş noktası yaklaşımı, teoriler oluşturmakta etkili olsa da kadınlar arasındaki ırk, sosyo-ekonomik sınıf ve kültür gibi çeşitli farklılıkları göz ardı ederek tek tip bir 'kadın' veya 'feminist' imajı yaratma eğilimi, bu yaklaşımın temsil ettiği duruş noktasını problematik hale getirebilir (Tanesini 2012).

Kadın ya da feminist kavramlarının neyi ifade ettiği meselesi, postmodern feminist bakışın da ele aldığı temel konulardan birisi haline gelmiştir. Postmodern düşünce, geçerli bilgi üretmeye yönelik modern ve hümanist girişimleri yanlış yönlendirilmiş olarak hedef almıştır ve bu kapsamda feminizme katkısı da feminist bilginin kaynağının eleştirilmesine yönelik olmuştur. Özellikle 'kadın', 'feminizm' ya da 'feminist bilme' kavramlarına meydan okuyarak kadınların deneyimlerine dayanan feminist bilgi kavramının altını oymaktadır. Neticede postmodern düşünce, kadınlara dair ya da kadınlar için feminist bilginin otoritesini eleştirel bir biçimde ele almaktadır (Ramazanoglu & Holland 2002: 84). Bu bakımdan postmodern feminist araştırma yöntemleri kapsamında önde gelen isimlerden bir düşünür olan Donna Haraway'ın metaforu ilgi çekicidir. Haraway'e göre, feministler cinsiyetlendirilmiş toplumsal yaşamı açıklamak için kaygan bir direğe tırmanmaktadırlar. Bu direğin bir yüzünde bilimsel bilgi üretme ve güvenilir açıklamalar yapma çabası bulunurken, diğer yüzünde tek bir hakikatin olmadığı ve farklı gerçekliklerin var olduğu göreceli bir bakış açısı yer alır. Bu iki zıt kutup arasında, feminist metodoloji dengeli ve tutarlı açıklamalar üretmek için bir denge kurmaya çalışmaktadır. (Ramazanoglu & Holland 2002: 61).

Haraway'ın bir başka öne sürdüğü bakış açısı makine ve organizmanın bir melezi olarak tanımlanabilecek siborg kavramıdır. Haraway, yirminci yüzyılın sonlarında bütün insanların siborg olduğunu ve bu nedenle 'kadın'ın orijinal birlik mitini kaybettiğini savunmaktadır. Kadınlar arasında doğal bir birliğin yokluğunda, feminist ittifaklar varsayılmak yerine inşa edilmelidir. İkili kategorilerin yapı söküme uğratılması, feministlerin ikilikler içindeki güç ilişkilerini keşfetmelerine, karşıt olmayan kategoriler aracılığıyla düşünme yolları ve direniş biçimleri açmalarına ve toplumsal olarak oluşturulmuş sınırların kırılmasını ve geçirgenliğini fark etmelerine olanak tanımaktadır (Haraway 2006: 2-3). Yapı söküme, anlamların kabul edilmiş bağlamlarından koparılmasına ve etkilerinin belirlenmesine hizmet etmektedir. Sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk ve bedenlerin doğal ya da zorunlu ikili karşıtlıklarına ilişkin varsayımları, çokluk, farklılık ve direniş için yeni ve akışkan olasılıklara dönüştürebilir. Melezlik kavramı (örneğin ırksal ve etnik grupları tanımlayan toplumsal olarak oluşturulmuş sınırlar arasında kayma) karşıtlıkların nasıl oluşturulduğunu, bunları oluştururken hangi gücün kullanıldığını sorgular ve bunları farklı şekilde oluştururken yıkım için fırsatlar sunmaktadır (Ramazanoglu & Holland 2002: 89). Öte yandan Sandra Harding'in yaklaşımından duruş noktası teorisi, feminist deneyimleri ayrıcalıklı kılmadan teori geliştirmeyi savunmaktadır. Harding'e göre; kadınlık deneyimlerinin farklı toplumsal gerçeklikler tarafından biçimlendirildiği kabulü ile yola çıkmak ve çeşitli marjinal grupların deneyim ve bakış

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

açıların farklılıkların kabulü çerçevesinde araştırmaya başlamak daha doğru bir yaklaşımdır (Harding 2020: 61-62). Böylece burjuva kadın, siyahi kadın ya da lezbiyen kadının birbirinden farklı deneyimlere ve yaşam şartlarına sahip olduğu, bu anlamda ortak bir kadın kimliğinin hepsini kapsamamasının güç olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, Patricia Hill Collins, marjinal grupların her birinin farklı bakış açıları olduğunu ve bu farklılıkların hiçbirinin hiyerarşide daha üstte yer almadığını vurgulamaktadır. Örneğin kadınların her birinin etnik köken, cinsel yönelim, sosyo-ekonomik sınıf gibi çeşitlenen biçimlerde bakış açısı ve deneyimleri bulunmaktadır ve bu kapsamda kesişimsellik kavramı vurgulanmalıdır. Kesişimsellik, toplumsal konumu çapraz ve farklılaşan baskı sistemleri açısından anlamının özel bir yoludur. Özellikle Collins için kesişimsellik; ırk, sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsellik, etnik köken, ulus ve yaş sistemlerinin, siyah kadınların deneyimlerini şekillendiren ve karşılığında siyah kadınlar tarafından şekillendirilen sosyal organizasyonun karşılıklı olarak inşa edici özelliklerini oluşturduğunu iddia eden bir analizdir (Collins 2006: 7). Collins, marjinalleştirme kategorilerinden hiçbirini bir diğerinden daha üstün olarak ele almaz ve birbirleriyle olan bağlantılarını kurmaya çalışarak teoriler üretir. Böylece, esasen farklı gerçeklikler barındıran tüm bu perspektifler, aralarında bağlantı kurulabildiği müddetçe bir yandan da mücadelenin üretileceği yapılar hale gelmeye başlar. Bu yaklaşım, çeşitli sosyal ve kültürel faktörleri bir araya getirerek daha kapsamlı bir anlayış oluşturmayı amaçlar (Collins 1996: 99). Böylece geleneksel bilimsel bilginin de sınırlarını eleştiren Collins, üretilen bilgilerin politik olduğunu ve öncelikli olarak belirli grupların çıkarlarına hizmet ettiğini vurgular. Siyah kadın deneyimlerinden yola çıkarak bilgi üretmeye çalışmanın sosyal bilimlerin araştırma kapsamını da genişleteceğini söyleyerek bir anlamda epistemoloji alanına da eleştiriler getirir ve siyah feminist epistemolojisini ortaya çıkarır (Collins 2006: 1) Bu bakımdan, bu çalışmada Harding ve Collins'in bahsettiği duruş noktası teorisinden temellenerek Üçüncü Dünya kadınlarının kadınlık halleri anlaşılmasına çalışılmaktadır. Çalışmanın metodolojisi, çalışma dahiline neden Üçüncü Dünya'da yaşayan kadınların dahil edildiğinin anlaşılması adına önem arz etmektedir.

Feminist Kanonların Oluşumu: 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Değişen Feminist Aktörler ve Savunu Alanları

Feminist hareket içerisinde referans kaynağı kabul edilen temel metinler, düşünce akımları ve teoriler feminizmin kanonlarını oluşturmaktadır. Örneğin feminizmin ilk ortaya çıktığı dönemde etki yaratmış olan ve bugün liberal feminizmin de temel metinlerinden kabul edilen

Mary Wollstonecraft'ın “*Kadın Haklarının Gereçelendirilmesi*” adlı eseri bu kanonlardan birisidir. Benzer şekilde Simone de Beauvoir'ın “*İkinci Cinsiyet*” eseri de kadının toplumsal hayat içerisindeki konumunu sorgulaması ve günümüz modern feminizminin temel eserlerinden birisi sayılması nedeniyle kanonik metinlerden bir diğeridir. Bu gibi feminist kanonik metinler her ne kadar feminist hareketin gelişimine katkı sunmuş olsalar dahi ele aldıkları kadının kavramsal çerçevesi yeni ötekiler oluşturabilmekte ve bu anlamda feminizmin öznesi kadını sınırlı ölçüde ele almaktadır. Özellikle postmodern yaklaşımın yaygınlık kazanarak kimlik yapılarını sorgulaması ve feminizm ile etkileşim içine girmesiyle birlikte, Crenshaw'un da kesişimselliği vurguladığı makalesinde olduğu gibi kadın kimliği çeşitli biçimlerde yeniden ele alınmaya başlamıştır. Bu dönüşüm bir süreç içerisinde gerçekleşmiş ve feminizm de bu anlamda çeşitli aşamalardan geçmiş görünmektedir. Feminizmin bu aşamalarının eleştirel bir biçimde ele alınması ve öznesi olan kadın aktörün kavramsal çerçevesinin sorgulanması bu çalışmanın da öncelikli amacını oluşturmaktadır.

Feminizm, 19. Yüzyılın sonlarında bir düşünce akımı ve mücadele biçimi olarak ortaya çıktığında, öncelikli amacı kadının kamusal alandaki varlığını arttırmak ve bu doğrultuda kadınları eğitim, iş piyasası ve siyasal hayata aktif bir biçimde katmaya çalışmaktı. Aydınlanma döneminin liberal teorilerinde kök salan bu dönemin feminizmi, kadınların akılsal yetileri çerçevesinde erkeklerle eşit olduğunu vurgulayarak, özellikle eğitime kadınların katılımının toplumsal gelişmeyi ilerleteceğini savunuyordu. Bu, kadınların toplumda daha görünür ve etkin roller üstlenmelerinin önünü açmak için yapılan önemli bir adımdı (Donovan 2019: 33). Ancak burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta, liberal feminizmin öncelikli olarak Batılı, burjuva, beyaz kadını kamusal hayata rasyonel bir birey olarak katma çabasıdır. Zira, örneğin ‘siyah kadın’ özel alana kapatılmış ve iş hayatından dışlanmış halde değildir. Tam aksine, aktif olarak çalışma hayatına katılmaktadırlar ancak kazançları erkeklerden çok daha düşük olmaktadır. Bunun yanı sıra kadın oldukları için bir “hanımefendi” gibi algılanmamışlar ve bu anlamda da 19. yüzyıl liberal feminizminin ana aktörü olan kadından farklılık göstermişlerdir (Donovan 2019: 56-59). Bu anlamda liberal feminizm, kadınlık halleri ile kesişen; emperyalizm, kapitalleşme ve ırkçılık gibi çeşitli diğer faktörleri algılamada eksik kalmış gözükmektedir.

1960'lı yıllara gelindiğinde feminist düşünce artık özel alandaki kadın-erkek ilişkilerini de sorgular hale gelmiş ve özel hayatın da politik bir mesele olarak feminist mücadele kapsamına girmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda, kadınları homojen bir grup olarak ele almış ve özellikle cinsellik, evlilik, annelik gibi olguların kadınların özgürleşmesine zarar

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

verdiğine dikkat çekerek kadınların ancak bunlar karşısında dururlarsa erkeklerle eşit olanaklara kavuşabileceklerine vurgu yapmışlardır (Walby 1991: 3). Örneğin her ne kadar kendisi radikal feminizmin yolunu açtığını reddetse de Betty Frieden “*Kadınlığın Gizemi*” adlı eserinde özel alana dikkat çekerek, Amerikan orta sınıf kadınlarının bir eve ait olmaları, onlardan sürekli ev işlerinin beklenmesi hususunun kadınlar üzerinde depresif bir ruh hali yarattığını belirterek eril ve kadını ev içi alana hapseden ataerkil normlara eleştiriler getirmiştir (Çalık 2023; Yenor 2018: 3). Bu noktada liberal feminizme benzer biçimde, radikal feminizm de tüm kadınları homojen bir grup olarak algılayarak sosyo-ekonomik sınıf, ırk, din gibi faktörleri göz ardı etmesinin farklı bölgelerdeki farklı kadınların değişkenlik gösteren problemlerinin görünmez kılınmaya yol açtığı iddiasıyla eleştiriye maruz kalabilmektedir. Ancak elbette yalnızca kamusal alanda değil artık özel alanda da kadınlık deneyimlerinin ön plana çıkarılıyor oluşu feminizmin zaman içerisinde genişleme gösterdiğinin önemli bir kanıtıdır.

Modern feminist yazımın önemli bir ismi olan Simone de Beauvoir “*İkinci Cinsiyet*” adlı eserinde kadın ve erkek olarak iki cinsiyet kavramı olduğunu vurgulamış ve “Kadın doğulmaz, kadın olunur” cümlesiyle toplumsal cinsiyetin kuruluşunun bir özetini yapmıştır (Beauvoir 2023). Beauvoir’ın bu anlatısı, kadın kategorisinin farklı sosyo-ekonomik, dini, etnik gibi olgularla farklı biçimlerde tanımlara sahip olacağını göstermede önemli bir adımdır. Crenshaw’un da vurguladığı üzere etnik köken, cinsel kimlik ve yönelim, din gibi birbirinden farklı kategorileri üst üste binen oluşumlar olarak değil ancak bunların analizinin yapılarak ele alınacağı kesişimsel düşünceye feminizm içerisinde ihtiyaç bulunmaktadır (Crenshaw 1989: 140). Kadın kavramının ve kadınlık deneyimlerinin bu kesişimsel bakış açısıyla hem feminizm içerisinde hem de bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Üçüncü Dünya özelinde eleştirilmesi ve ele alınması gerekmektedir. 1980’li yıllara gelindiğinde kadınları bütünsel tek bir kategori olarak ele alan yaklaşım giderek yıkılmaya başlamıştır. Çeşitlilik vurgusunun ön planda olduğu bu dönemde, kadınlık deneyimlerinin de birbirinden farklılaşan faktörler neticesinde değişiklik gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Bu anlamda kapsayıcı olarak “kadın” kavramı sorgulanmaya başladığı gibi kadınların talep ve ihtiyaçlarının da değişiklik gösterdiği görüşü ön plana çıkmıştır. Üstelik feminizmin öznesi artık yalnızca kadın değildir. Toplumsal cinsiyet kavramının gelişmesi ile birlikte toplum içerisindeki normlar neticesinde değişiklik gösteren cinsiyet temelli tanımlamalara dikkat çekilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ikili cinsiyet sınıflandırması yıkılarak queer teori de artık feminizm içerisinde yer edinmeye

başlamıştır. Büyük ölçüde Michael Foucault ve Judith Butler'ın eserlerinde temellendirilen queer teori, cinsiyet meselesini sorunsallaştırarak sabit kimlik yapılarının olmadığını, cinsiyetler de dahil olmak üzere kimliklerin sistematik ve sürekli biçimde inşa edilerek akışkan özelliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Butler 2019; Foucault 2007). Toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması en başta cinsel farklılıkları incelemek ve bu kapsamda kabaca kadın ve erkek ilişkilerini ele almak adına kurgulanmıştır. Ancak özellikle postmodernizmin kimlik yapılarına yaptığı vurgular feminizmin kadın kavramsallaştırmasını da sarsmıştır. Böylece kadınlık kategorisinin çeşitli biçimlerde farklılaştığı ve siyahi, Müslüman, lezbiyen, yoksul gibi örnekleri verilebilecek biçimlere ayrılabilceği ortaya çıkmış ve bunun da ötesinde örneğin erkeklik çalışmaları ya da queer çalışmalar da feminist araştırmanın içerisine dahil edilmiştir (Scott 2022: 127-129). Dolayısıyla aslında feminizmin öznesi yalnızca kadını kapsamaktan öteye geçmiş ve toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinde ele alınmaya başlamış olsa dahi, Üçüncü Dünya ülkeleri gibi bölgelerde kadınların sosyal, politik ve ekonomik alanda hâlâ görünmez bir biçimde yer almaları bu gibi bölgelerde kadını tarih yazımına katmanın önemini göstermektedir. Bu çalışma da esasen farklı bağlamların şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında Üçüncü Dünya kadını görünür kılmayı ve feminizm içerisine katmayı amaçlamaktadır.

Feminist düşünce içerisinde ana aktörün kadın olduğu ve temelde tüm kadınların ortak probleminin erkek egemen düşünce tarafından sömürüldüğü, dolayısıyla mücadelenin tam olarak bu erkek egemen düşünceye karşı verilmesi gerektiği kanonu oluşmuştur. Bu yaklaşım kısıtlı bir biçimde doğruluk payı içermektedir. Esasında, bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kendilerine yüklenen toplumsal normlar çerçevesinde sömürülmeleri ve bu sömürünün kapitalizm, faşizm gibi diğer pek çok ideoloji ile bir arada gerçekleştirildiği gerçeğidir. Bu bağlamda feminist düşüncenin kendi içerisinde genişleyen perspektifi feminist kanonları sarsmanın da bir yolunu oluşturmaktadır. Örneğin gelişmemiş ülkelerdeki kadınların toplum içerisindeki konumu da sorgulanmaya başlamış ve bu bölgelerdeki kadınların şimdiye dek feminizmin ana aktörü olan kadından pek çok noktada farklılaştığı göze çarpmıştır (Walby 1991: 15-16). Günümüzde Batılı ülkelerde kadınlar, seçme ve seçilme haklarını elde etmiş ve kamusal alanda aktif vatandaşlar olarak bulunmaktadır. Ancak Lübnan, Filistin, Hindistan gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde kadınlar, siyasi ve kamusal hayata son derece kısıtlı bir şekilde katılabilmektedir. Bu ülkelerde kadınların eğitim alması, siyasete dâhil olması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda yetersizlikler bulunmaktadır. Bu durum, kadın hakları

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

mücadelesinin hala devam ettiğini ve farklı coğrafyalarda kadınların deneyimlerinin büyük ölçüde farklılık gösterebileceğini göstermektedir.

Üçüncü Dünyanın Kadın Aktörleri

Kapitalizmin gelişimiyle paralel bir biçimde sömürgeciliğin de geliştiği 17. yüzyıldan 21. yüzyıla dek olan dönemde devletler, sömürme ya da sömürülme potansiyellerine göre kategorileştirilmişlerdir. Sanayinin geliştiği Batılı/Kuzeyli ülkeler, Doğulu/Güney ülkeleri üzerinde hakimiyetlerini kurmuş ve pek çok açıdan bu ülkeleri sömürerek kendi varlıklarının devamını sağlamışlardır. Üçüncü Dünya terimi ilk ortaya çıktığında Soğuk Savaş'ın ikili cephesinin dışında kalarak tarafsızlığını ilan eden ülkeler olarak tanımlanmış olsa dahi günümüzde çeşitli açılardan sömürüye maruz kalan gelişmekte olan ülkeleri tanımlarken kullanılabilir (Giddens 2013: 75-76). Ancak Üçüncü Dünya tanımlaması bir bakıma yaygın olarak kullanılmasına rağmen, net bir analiz kategorisi mi, yoksa yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki kesin olmayan bir devletler topluluğu ve karşılaştıkları bazı ortak sorunlar için uygun ve muğlak bir etiket mi olduğu meselesi tam olarak net değildir. Aslında terim ilk olarak 1952 yılında Alfred Sauvy tarafından ortaya atılmıştır. Sauvy terimi, Fransız devriminden önceki üçüncü sınıf ya da sıradan insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu terim siyasi güçsüzlük, ekonomik yoksulluk ve sosyal marjinalleşme kavramlarını kapsamaktaydı. Erken sömürgecilik sonrası dönemde ise sömürgecilik ve emperyalizme karşı ortak bir muhalefette psikolojik olarak birleşmiş, çoğunlukla sömürgecilik sonrası devletlerden oluşan, kendini tanımlayan bir gruba atıfta bulunmak üzere benimsenmiştir. Soğuk Savaş'ın ideolojik olarak ikiye bölünmüş dünyası bağlamında, bu grup zorunlu olarak Birinci Dünya kapitalist devletleri ile İkinci Dünya sosyalist devletleri arasında bir siyasi alan işgal etmiştir. Üçüncü Dünya devletlerini ayırt etmede iki temel özellikten bahsedilebilir. Birincisi, dünya ekonomisindeki konumları nedeniyle kendilerini kontrolleri dışındaki dış etkenlere ve kendilerine ait olmayan kararlara ve örneğin ekonomik politikalara karşı savunmasız olarak algılamaktadırlar. İkinci olarak, bu devletler, ciddi sosyal sorunlarla ilişkili olarak günlük hayatta kalma risklerine katlanan dünyanın yoksullarının çoğuna ev sahipliği yapmaktadır (Thomas 1999: 226). Bu gibi yaklaşımlar, 1960'lar ve 1970'lerde “azgelişmişlik” ve “bağımlılık” üzerine geniş bir literatürün temellerini oluşturmuştur. Ayrıca Üçüncü Dünya ülkelerinin Batı'nın gelişmiş kapitalist ekonomilerinin küresel erişimine tabi kalırken tatmin edici bir kalkınma sağlayıp sağlayamayacakları konusunda şüpheler uyandırmış ve aynı zamanda bu sistem içindeki sömürü deneyimlerinin onlara ortak bir neden verebileceğini öne

sürmüştür (Tomlinson 2003: 311). Dolayısıyla belirtilmiş olan parametreler neticesinde Orta Doğu, Güney Amerika, Afrika, Doğu Asya bölgelerindeki kadınlık deneyimleri Üçüncü Dünya kategorisine dahil edilebilirler. Bu çalışma içerisinde Üçüncü Dünya kavramı da bu kapsamda ele alınacak ve kadınlık kavramının temel olarak ekonomik, sosyal, etnik, ırksal ve dini perspektifler etrafında Üçüncü Dünyada farklılaşan deneyimleri ön planda tutulacaktır.

Öte yandan gelişmiş olan Batı/Kuzey bir yandan sömürü gerçekleştirirken bir yandan da bu ülkeleri kalkındırarak kendi seviyesine çıkaracağını vaatlerini vermektedir. Bu ikili denklemler içerisinde sömüren ve sömürülen ilişkileri Kuzey-Güney, kadın-erkek, kent-kır arasında sağlanmaktadır (Mies 1996: 120). Özellikle tarımsal üretime dayanan Üçüncü Dünya ülkelerinde sektördeki en önemli aktör kadındır ancak bu durum resmi kayıtlara pek yansımaz çünkü kadınlar çoğunlukla kayıt dışı bir biçimde, aile geleneğini devam ettirerek tarımsal üretime katkı sağlarlar. Üstelik bunun yanı sıra, bakım hizmetleri ve ev içi emekte de aktif biçimde rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla bu gibi ülkelerde kadın hem kamusal hem de özel alanda aktif çalışan ancak görünürlüğü pek olmayan bir işçi konumundadır (Alptekin 2008: 26). Kadınların tarımla uğraştıkları en yoğun bölgelerin Afrika, Hindistan, Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve Karayipler olduğu söylenebilir. Bu bölgelerde tarım dışı işlerde de aktif bir biçimde yer alan kadınlar, örneğin Afrika'da tarımsal iş gücünün %60-80'ini oluşturmakla birlikte yakıt ve suyu temin etmek de başta olmak üzere ev işleri ile uğraşmaktadırlar. Bu noktada Üçüncü Dünya'nın tarımsal üretime dayanan pek çok ülkesinde kadınların problemlerinin ekolojik krizlerle bir biçimde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Kalkınma planlarının da tetiklediği bu gibi ekolojik krizler neticesinde kadınlar örneğin ormanlık alanlardan ya da akarsulardan sağladıkları yakıt ve suya erişmek için daha uzun mesafeler yürümek zorunda kalmakta ve bu da çeşitli ekonomik yükleri beraberinde getirmektedir (Özgüç 1998: 102-105). Dolayısıyla kadınların karşı karşıya oldukları problemler, toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliğine dayalı uygulamaların yanı sıra bir yandan da bölgelerin kendi dinamiklerinde gelişen farklı krizlerle etkileşimli biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Üçüncü Dünya kadınlarının Kuzeyli ya da Batılı kadınlara kıyasla farklı yaşam mücadeleleri yürütmek zorunda kaldığı söylenebilir. Nitekim kadın tanımının kavramsal çerçevesi de bu gibi parametrelerce farklı biçimlerde kurulmaktadır.

Kuzeyli kadını ve Güneyli kadını birbirinden ayıran noktalardan bir tanesi de milliyetçilik düşüncesinin bölgeler ekseninde farklı biçimlerde tezahür ediyor oluşudur. Bu çalışma kapsamında milliyetçi bakışın kadını ele alışı önem arz etmektedir çünkü Üçüncü Dünyanın kadın kimliği tanımı ve deneyimlerindeki farklılıklar bir ölçüde bölgede yer alan

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

milliyetçi ideolojilerin sınırlarını belirlediği çerçevede gerçekleştirilmektedir. Milliyetçiliğin üretimi ve milletin devamlılığının sağlanması doğum sayısındaki artışla değerlendirildiğinden kadınlar üzerinde doğum politikaları geliştirilmekte ve kimi bölgelerde kısıtlayıcı kimi bölgelerde ise teşvik edici uygulamalar düzenlenmektedir. Kadınların üreme hakları üzerindeki bu kontrolcü yapı da bir anlamda özellikle Üçüncü Dünyada kadının sömürsününün bir başka boyutunu oluşturmaktadır (Yuval-Davis 2010: 55). Dolayısıyla Üçüncü Dünya ülkelerinde kadının milliyetçilik ekseninden tanımı bir Kuzey ülkesine göre farklılık gösterebilmektedir çünkü halihazırda milliyetçi mücadelenin verildiği bir konjonktür içerisinde kadın bir aktörün konumu bireysel mücadelesinden ziyade milliyetçilikle kesşimsel olarak şekillenmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinin kendilerini ulus olarak var edebilmeleri ve devamlılıklarını sağlayabilmeleri bir anlamda kadının bölge içerisindeki kontrolü ve konumuyla doğrudan ilişkilidir. Milliyetçilik ideolojisinin yarattığı aidiyet ve dışlama halleri, kadınlar için erkeklere kıyasla daha farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Zira milliyetçi ideolojide kendi milletine ait kadınlar korunup kollanması gereken anneler ve kız kardeşler iken “öteki”ne ait kadın ise hakimiyet altına alınması gerekendir (Kandiyoti 2013: 163). Bu bakımdan kadının durumu çelişkili bir pozisyondadır. Bir yandan özgürleşme adı altında kamusal alanda varlığı oluşmaya başlar ki bu temelde eğitimi kapsamaktadır, öte yandan kadının eğitilmesi biyolojik ve ideolojik yeniden üretimi yaratabilmek adına gerekli görülür ve kadın bu bakımdan araç halindedir (Durakbaşı 2011: 463-464).

Üçüncü Dünya'nın özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) perspektifinde öne çıkan bir diğer feminist mücadele biçimi ise İslami feminizm olarak örneklendirilebilir. İslami feminizmin bu bölge içerisinde hem literatürde hem de mücadele alanı olarak kendisine bir yer edinmiş olması Üçüncü Dünyayı Batı'dan ayıran farklılardan bir tanesidir. İslami perspektif bu bölge üzerinde feminist hareketi anlamlandırmak açısından da önemlidir zira bu çalışmada da belirtildiği üzere, feminist hareketin Üçüncü Dünya kapsamında ortaya çıkışı başka mücadelelerle iş birliği içerisinde gerçekleşmektedir. Müslüman kadınlar 1980'li yıllarda içerisinde buldukları sosyal ve politik koşulları eleştirel biçimde ele almaya başlamışlar ve sonrasında bu eleştiriler feminizm içerisinde yeni bir kuramsal çerçeve kazanmıştır. İslami feminizm yaklaşımı özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bölge içerisinde yayılma göstermeye başlamıştır (Güç 2008: 653-654). Dolayısıyla İslami feminist hareket Üçüncü Dünyanın belirli bölgelerindeki kadınlık deneyimlerini ortaya çıkarmada fayda sağladığı gibi feminist kanonların kendisine getirilen bir eleştiri niteliğine de bürünmüş görünmektedir.

Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen denklemler neticesinde Üçüncü Dünya kadınları arasındaki feminist olarak nitelendirebileceğimiz örgütlenme biçimleri esasen temelde kadın hakları savunusu biçiminde ortaya çıkmaz. Kuzeyli kadından farklı olarak yaşam mücadelesi veren Üçüncü Dünya kadınları yoksulluk, açlık, savaş, göç gibi pek çok başka olgu nedeniyle yaşadıkları ezilmişliğin yanı sıra kadın olmaları nedeniyle çifte bir ezilmişliğe maruz kalmaktadırlar. Bu kadınların içerisinde oldukları bağımsızlık mücadeleleri farklılık gösterse dahi bir yandan da kadın olmaları nedeniyle karşılaştıkları benzer güçlükler bulunmaktadır (Davies 1983: 7-10). Kısacası Üçüncü Dünya'daki kadınların feminist perspektifte değerlendirilebilecek mücadeleleri pek çok zaman temelde çok farklı bağımsızlık mücadelelerinden doğmuş gözükmektedir. Güney'in ve Doğu'nun feminizmini Kuzey ve Batı'dan farklı kılan niteliği tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan Batılı kadın modern ve gelişmiş olan olurken, Doğulu kadın geliştirilmesi gerektirir ve tam da bu sebeple Doğulu kadının Batılı kadının ihtiyaçlarını sağlama görevi oluşturulmaktadır. Bu noktada artık sadece erkeğin kadın üzerindeki hakimiyeti ya da sömürsünden bahsetmek yetmez, Batılı kadının Doğulu kadın üzerindeki sömürsü de başlamaktadır. Bu noktada postkolonyal feminist bakış Üçüncü Dünya kadını deneyimlerini anlamada açıklayıcı bakış açıları sunabilmektedir. Postkolonyal çalışmaların temelinde, erken modern dönemden bu yana Batı tarihinin büyük ölçüde Avrupalı güçlerin beyaz olmayan, Batılı olmayan ötekilerini sömürmesinin tarihi olduğu görüşü yatmaktadır. Dolayısıyla kolonyalizm ve ataerki arasında kurulan ilişki kapsamında bir yandan da Batılı kadının Doğulu kadın üzerindeki sömürge kültürü perspektifindeki ilişkisinden söz etmek gerekmektedir. Zira Üçüncü Dünya kadınlarının beyaz Batılı kadınların halihazırda sahip olduğu haklara erişim mücadelesi feminizm içerisinde kendisine görece yeni yer bulmuştur. Postkolonyal feminizm, edebiyat çalışmaları, kültürel çalışmalar, tarih, kalkınma çalışmaları, antropoloji ve küreselleşme sorunlarıyla ilgilenen sosyal bilim disiplinleri gibi çok çeşitli disiplinlerin giderek daha önemli bir boyutu haline gelmiştir. Çoğu Batılı feminist, Üçüncü Dünya kadınları için uzun zamandır aşık olan bir ilkeyi, yani ırkçılık ve sömürgeciliğin yalnızca beyaz olmayan veya Batılı olmayan kadınların alanı ve kaygısı olarak görülemeyeceğini kabul etmektedir. Beyazlığın kendisi de ayrı bir biçimde ele alınmalıdır ve bu kapsamda feminist tarihin kendi içerisine yönelik de eleştirel bir bakış gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Sellers & Plain 2007: 284). Maria Mies (2018: 136-137)'in bu duruma verdiği örnekte, tarımda kimyasal zehirlerin kullanımının artması sonrasında Batılı pek çok kadın bebeklerine temiz gıda sağlama konusunda endişeye düşmüş ve Üçüncü Dünyadan temiz gıda talebinde bulunmuşlardır. Bu

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

talep doğrultusunda, Güney Hindistan'da yetişen *ragi* isimli özel darının işlenerek bebek maması haline getirilmesi ve Kuzey'e ithalinin sağlanması talebinin yanı sıra bu ticaretin Güney'i kalkındıracağı iddiası da ortaya atılmıştır. Ancak Batılı kadınlar, raginin Hindistan'da çoğunlukla yoksulların tükettiği bir ürün maddesi olduğunun ve Hindistanlı yoksul kadınların kendi bebeklerini halihazırda ücretsiz bir biçimde bu gıdalla besledikleri gerçeğini görmezden gelmekteydiler. Dolayısıyla Mies'in de bu örnekte aktardığı biçimiyle Üçüncü Dünya kadınının sömürsü yalnızca kendi milletine ait ya da ait olmayan bir erkek tarafından değil aynı zamanda kadınlar tarafından da çeşitli biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Etnik farklılaşmaya benzer şekilde ırksal farklılaşma dolayısıyla da örneğin siyahi bir kadının aile içinde ve kamusal alanda yaşadığı deneyimler ile Batılı beyaz bir kadının deneyimi farklılaşabilmektedir ve siyah kadına karşı sömürü hiyerarşisinde üstte yer alabilen beyaz kadın pek çok zaman bu deneyim farklılığını feminist perspektiften fark edememektedir (Collins 1996: 100). Feminist ideolojinin işte tam bu noktada kendi içerisindeki kanonların farkına vararak kesişimsellikleri kavraması ve çeşitlenen ötekileştirmelerin farkına varması gerekmektedir.

Doğu ve Batıyı ayıran önemli bir başka faktör ise ekolojik krizlere maruz kalma oranları olarak belirlenebilir. Her ne kadar içerisinde bulunmuş olduğumuz 21. yüzyıl tüm devlet ve bölgeler için ekolojik açıdan tehdit edici hayati riskler içeriyor olsa dahi geçimini çoğunlukla tarımsal üretimle sağlayan Üçüncü Dünya için durum daha kritiktir. Üstelik tarım sektöründe çoğunlukla kadınların daha aktif biçimde yer almaları bir anlamda, Batılı devletler tarafından bölgenin tarımsal sömürsünden en çok etkilenen aktör olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Üçüncü Dünya için ekolojik ve ekonomik etkinliklerin ayrılmaz biçimde bir arada olduğunu göstermektedir. Daha özelde kadınlar perspektifinden bakıldığında ise Üçüncü Dünyalı pek çok kadın ev hanımı değil, çiftçidir (Shiva 2018: 364-365). Dolayısıyla daha önce bahsi geçtiği üzere Üçüncü Dünya kadını halihazırda kamusal hayat içerisinde yer almaktadır. Bu bakımdan liberal feminizmin kadını kamusal alanda aktif kılmaya yönelik çabası bölge kadınının sorununu çözmede yetersiz kalacaktır. Üçüncü Dünya kadınlarının ekolojik krizle kesişen mücadeleleri ekofeminist perspektiften de incelenebilir. Esasen bu çalışmanın kapitalizm ve ataerki karşısında ele aldığı Üçüncü Dünya kadınlarını feminizm içerisinde görünür kılma gayesinin en nihayetinde ulaşacağı yer ekofeminist bakış açısı olmaktadır. Ekofeminist yaklaşım, insanların ve daha özelde kadınların diğer hayvanlarla, çevreyle olan yerel ve küresel ilişkilerini ele almaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde özellikle kadınların ve doğanın ataerki kapitalist sistem tarafından benzer sömürü biçimlerine maruz kaldığını

belirtmekte ve bu baskı mekanizmasına karşı hem ekolojik hem de feminist bakışı kapsayan mücadelenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Gaard 2015: 20; Özdemir ve Aydemir 2019: 267-268). Ekofeminizm bu ilişkiyi kurmayı başarmakla birlikte aynı zamanda ele aldığı özne sadece kadın değildir. Toplumun cinsiyetlendirilmiş yapısının ataerki ve kapitalizm karşısındaki mücadelesini de ayrıca vurgular. Hindistanlı ekofeminist yazar Vandana Shiva, evrenin ikilikler üzerine kurulmadığını ve bu nedenle hiyerarşik yapıların da oluşturulmaması gerektiğini savunur. Erkeği ve kadını karşılıklı konumlandırmak ya da doğa ve insanı birbirlerinden ayırmış gibi ele almak ekofeminizmin eleştirel biçimde ele aldığı konulardandır. Öte yandan Batı bilimi düalist bakışı nedeniyle tüm bu ikilikleri hiyerarşik ilişkiler içerisinde yeniden kurgulayarak sömürünün bir anlamda meşru zeminini oluşturmaktadır (Subudhi ve Keyoor 2019: 429). Shiva'nın bu anlamda ekofeminist perspektiften geleneksel feminist kanonlara katkısı, feminizmin ana aktörü olan kadın kavramının da sınırlarını sorgulaması ve yalnızca kadın perspektifinden bakmayı değil ancak cinsiyetlendirilmiş dünyanın ilişkilerini ortaya çıkarmanın yolunu açması açısından da okunabilir. Dolayısıyla ekofeminist yaklaşım Üçüncü Dünya kadınlarının ataerki ve kapitalizm karşısında oluşan ötekiliğini açıklamada faydalı bir bakış açısı olduğu gibi aynı zamanda feminist kanonlara bir eleştiri oluşturmak noktasında da katkı sağlamaktadır.

Ekofeminizm kimi zaman biyolojik indirgemecilikle de suçlanıyor olsa dahi, somut veriler incelendiğinde görülmektedir ki doğayı tahrip etmeye yönelik her davranış ve girişim en başta, toplumsal olarak hiyerarşinin altında konumlandırılan kadınlara zarar vermektedir. Örneğin, Hindistan gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde kız çocukları beslenme konusunda iki kat daha dezavantajlıdır. Tarımsal kalkınma programları dahilinde ihracatı geliştirmek adına verimli topraklar “dışarıya” için ayrılır ve bu durum ülke içinde gıda krizlerinin de oluşumuna yol açar. Bu gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde sahip olunan kaynaklar (gıda, giyim, eğitim gibi) öncelikli olarak erkek bireylerin kullanımına sunulmakta ve kadınlar ikincil konumda görülmektedir. Aynı şekilde kalkınma programları, tesisler içerisinde suyun da müsrif bir biçimde kullanılmasına sebebiyet vermektedir ve suya erişim olanağı kısıtlandıkça kirli su kullanımı ve beraberinde çeşitli sağlık problemleri ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kaynakların giderek kısıtlı hale gelmesi kadınların iş yükünü de iki katına çıkarır. Örneğin kadınların su ve yakacak ihtiyacını temin edebilmek adına daha uzun mesafe aşmaları gerekir. Bir yandan da ev içinde görevlendirilmiş olan kadın bu iki alan arasında sıkışır ve eğer bir kız çocuğu varsa küçük yaşlardan itibaren evdeki işlerde aktif rol almaya başlar. Ekofeminizmin bir hareket olarak bu ülkelerde etkisini göstermesinin en büyük sebebi de budur (Shiva & Mies

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

2018: 149-151). Ekofeminist perspektifin Üçüncü Dünya kadınının ele alınışında son derece kapsayıcı bir çerçeve çizdiğini söylemek mümkündür. Zira bölgenin hem tarımsal üretim ürünleri hem de kadınları ataerkil ve kapitalist sistem tarafından eş zamanlı bir biçimde sömürülmektedir. Ancak elbette ekolojik bakış açısı bölgedeki sömürüyü açıklamadaki perspektiflerden yalnızca bir tanesidir.

Daha önce bahsedildiği üzere Üçüncü Dünyanın feminist öncelikli kadın hareketlerinin yanı sıra bölgenin temel olarak belirleyici özelliği örgütlenmiş kadın hareketlerinin başka birtakım bağımsızlık mücadeleleri çerçevesinde ortaya çıkmasıdır. Kadınların üzerinde oluşturulan çifte baskılar, bu kadınların öncelikli olarak feminist hareket içerisine katılmalarında değil aynı zamanda çeşitli gerilla hareketleri, sendika örgütleri, siyasi ve ekonomik yapılanmalarına dahil olmalarına sebebiyet vermektedir. Ancak tüm bu yapıların neticesinde dahi hepsinin yaşadığı ortak deneyim en nihayetinde kadın olmaları sebebiyle yaşadıkları ikinci sınıf vatandaş olarak da adlandırabileceğimiz çeşitli kadınlık deneyimleridir. Yaşadıkları sosyo-ekonomik, dini, politik, etnik sömürülerin beraberinde her birinin kadın olması sebebiyle karşı karşıya kaldıkları benzer ve çoğunlukla cinsel şiddet ve sağlık problemleri etrafında şekillenen deneyimleri ön plana çıkmaktadır (Davies 1983: 9, 12). Batılı/Kuzeyli kadının feminist mücadelesinden ayrılan en temel özellikleri belki de bu gibi kesişimsellikler ile hayati bir biçimde bağlı mücadelelerinde yatmaktadır.

Feminizmi Güneye ve Doğuya Doğru Genişletmek

Batılı düşünce tarihi içerisinde doğarak gelişen feminist teori, kadın kategorisini belirli bir kimlik tanımı çerçevesinde kabul ederek mücadelesini bu yönde şekillendirmeye başlamıştır. Ancak özellikle günümüzde feminizmin temel aktör kabul ettiği kadın kategorisinin istikrarlı ve kalıcı bir özne olmadığı ve bu nedenle aktör tanımının yetersiz kaldığı yönünde pek çok eleştiri ortaya çıkmaya başlamıştır. Burada ortaya çıkan yetersizlik, toplumsal cinsiyetin zamansal ve mekânsal bağlamda farklı anlamlara kavuşmasıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı kimliklerin, söylemsel biçimde kurulmuş olan etnik, dini, sosyo-kültürel, irksal, cinsel ve bölgesel kimliklerle kesişimselliği söz konusudur. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin sabit ve evrensel bir kavrayışı olduğunu öne sürmek artık pek mümkün bir yaklaşım gibi gözükmemektedir. Feminizmin evrensel bir ataerkiye karşı mücadele eden tavrı, Batı-dışı kültürleri görmezden gelmesi ve hatta bu bölgelerdeki toplumsal cinsiyet kaynaklı ezilmeyi

Batı-dışı bir barbarlıkla açıklamaya girişmesi feminist bakışın eleştiriye maruz bırakıldığı önemli bir alan olmuştur (Butler 2019: 45-47).

Feminist bakışın Güney'e ve Doğu'ya doğru çevrilmesi talebinin en temeldeki nedeni bölgedeki toplumsal cinsiyet kaynaklı sömürünün bir yandan kapitalist sömürü ile desteklenir halde olmasıdır. Ataerki ve kapitalizmin bir aradalığını görmek belki de en çok bu bölgeler dahilinde mümkün olabilmektedir. Zira daha önce de belirtildiği üzere kapitalist dünyanın gelişmiş ülkeleri, kalkınmış olmalarını; cins, ırksal, etnik farklılık ve bu doğrultudaki sömürge temelli yayılmaları ile sağlamaktadırlar. Bu sömürü ilişkisi içerisinde en çok ezilmişliğe maruz kalanlar ucuz işçilikleri dolayısıyla Güney'deki kadınlar olmaktadır (Mellor 1993: 178).

Güneyli kadın işçiler ucuz iş gücü sağlamaları nedeniyle fabrikalarda ve sanayide yoğun bir biçimde yer almaktadırlar ancak bunun da ötesinde Güneyden Kuzeye kadın ticareti de gelişmiş durumdadır. Hem bakım hizmetleri hem de seks işçiliğinde Güneyli kadınlara yönelik ırkçı bir eğilim talebi gözlemlenmektedir. Bu bakımdan Güney Asya'daki kadınların bu anlamda kapitalizm ve ataerki arasında sıkışmış bir biçimde olduklarını söylemek mümkündür. Turizm sektörlerinin dahi bölgeleri turizmin odağı haline getirme çabaları içerisinde kadınları bir meta olarak dış dünyaya sundukları görülmektedir (Mellor 1993: 197-199). Bu durumun yoğunlukla Üçüncü Dünya ülkelerinin kadınlarına yönelik olarak gözlemlenmesi bu bölgelerde yaşayan kadınların yaşadığı farklı deneyime kanıt sunmaktadır. Bu nedenle feminist teorinin kadınların, cinsiyetleri dolayısıyla meta biçiminde sömürülmesinin yanında bu bölgelere yönelik olarak çifte biçimde maruz kaldıkları ırksal sömürünün de ataerki ve kapitalist Batı/Kuzey ekseninde ele alması gerekmektedir.

Kadınların yaşadıkları baskı kategorileri ve bağlantılı olarak deneyimleri bölgesel düzeyde farklılık teşkil ettiğinden ortaklaşan kadınlık deneyimlerinin yanı sıra bu deneyimlerin ontolojik olarak parçalı ve bir yandan da karmaşık bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bu karmaşık yapılar içerisinde tek ve büyük bir feminist teori üretmeye çalışmak son derece olanaksızdır (Stanley & Wise 1996: 68, 76). Feminist teorisinin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklara karşı mücadelesini bir ortaklaşan unsur olarak koruması ancak bunun yanında farklılaşan ötekileştirmelerin ve ezilme biçimlerinin de bu ortak deneyime ek olarak ele alınması gerekmektedir. Feminizm tanımlarını tüm kadınlık deneyimlerini içine alabilecek şekilde genişletmek aynı zamanda Üçüncü Dünya içerisindeki feminist hareketlerin gelişiminde de olumlu katkı sağlayacaktır. Zira bu bölge içerisindeki kimi kadınlar için feminizm çoğunlukla bir "Batılılaşma" olgusu olarak görülebilmekte ve feminist teorilerin ancak Batı

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

kaynaklı biçimde uygulanabileceği kabul edilmektedir. Oysa Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınlar tarafından başlatılan ve sürdürülen siyasi örgütlenme ve siyasi seferberlikler de feminizmi “yaratmanın” yolunu oluşturmaktadır (Narayan 2009: 12-13).

Üçüncü Dünya içerisindeki feminist kadınların yazılarına bakıldığında yoğunlaşılacak konuların genel olarak; sosyal ve politik kapsamdaki marjinal deneyimler ile bölge içerisinde hakim olan ırkçılık ve emperyalizm tarihi açısından oluşturulan baskıların eşzamanlılığı; bir kısıtlayıcı unsur olarak devlet figürü; muhalif failliğin yaratılmasında hafıza ve tarih yazımının önemi; üçüncü dünyadaki kadın örgütleri ve bu kapsamdaki toplulukların çatışma ve çelişkileri üzerine olduğu söylenebilir (Mohanty, Russo & Torres 1991: 10). Örneğin Hindistanlı bir feminist yazar olan Vandana Shiva'nın eserlerine bakıldığında kadın meselesini ele alırken bunu Hindistan'ın bölgesel ve kültürel dinamikleriyle harmanlayarak ele aldığı söylenebilir. “*Ekofeminizm*” (2018) kitabında da görüleceği üzere, kadınlık deneyimi Hindistan'ın toplumsal ve siyasal bağlamında belirli bir çerçevede anlaşılacakla birlikte özellikle ekonomik ve ekolojik sömürgeciliğin bölgedeki kadın aktörlerin deneyimleri konusundaki etkisi de dikkat çekilmesi gereken önemli bir noktadır. Benzer şekilde Fatima Mernissi “*Peçenin Ötesinde*” (1995) kitabında Müslüman topluluklardaki kadın-erkek ilişkilerini ele almıştır. Bunu yaparken öncelikle İslami perspektif olmak üzere Üçüncü Dünyanın dinamiklerini de bu ilişkiler kapsamında analizine dahil ederek kadınlık deneyimlerini aktarmıştır. Bu bakımdan Üçüncü Dünyaya yönelik feminizme dair dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da bizzat Üçüncü Dünya feministlerinin bölgeye dair yaptıkları analiz ve yorumlara yönelik olmalıdır. Zira bilginin yalnızca Batılı feministler tarafından üretildiğine dair varsayım feminist metodolojinin getirdiği eleştirel bakış açısından yeniden problematik olacaktır. Üçüncü Dünya feminizmi her ne kadar Batılı feministler tarafından da ilgi çekici olsa da Üçüncü Dünyaya dair kadınlık deneyimini aktaracak olanlar öncelikli olarak yine orada yaşayan aktörler olacaktır. Üçüncü Dünya feministlerinin çalışmalarının da gösterdiği üzere bölge içerisinde yer alan kadınlık deneyimleri bölge içi ve bölge dışı pek çok aktörün eylemleriyle şekillenmektedir. Bu çalışmalar Üçüncü Dünya kadını bir araştırma konusu olarak feminizme dahil etmenin ötesinde bu kadınların feminist aktörlüğünü ortaya çıkararak feminizmin kapsamının genişlemesine fayda sağlamaktadır.

Feminist eleştirel bakışın özellikle 1975 sonrasında Üçüncü Dünya bölgeleri olarak Orta Doğu'da kendisine yer edindiğini de söylemek mümkündür. Ancak bu eleştirel bakışın bütüncül bir feminist bakış şeklinde değil de feminizmin farklı yaklaşımları çerçevesinde bölgede

hakimiyet sağladığı da vurgulanmalıdır. Özellikle liberal feminizm kadınların eğitim, kamusal alanda varlıklarının arttırılması gibi konularda bölgede yayılmacılık gösterebilmiş bir yaklaşım olmuştur. Bunun yanı sıra kapitalist ekonomik sistemler ve kalkınma çerçevesinde sosyalist feminizmler de bölgede kendilerine yer bulabilmişlerdir. Öte yandan cinsellik üzerine pek çok bakışın hakim olduğu radikal feminizmin ise İslami bölgelerin konuya dair sahip oldukları tabular neticesinde çok fazla yayılma imkanı bulamadığı söylenebilir (Kandiyoti 1996: 131-133). Bu doğrultuda örneğin Orta Doğu bölgesinde İslami etkili kültürel ve geleneksel yapıyı da dikkate alan bir feminist bakışa daha yaygın biçimde ihtiyaç bulunmaktadır.

Feminizmi Üçüncü Dünya ülkelerine doğru genişletmek, büyük feminist teoriyi bu bölgeleri merkez alacak biçimde kurmak değil ancak feminist teorilerin çeşitliliğini bu kapsamda genişletmek üzerine olmalıdır. Böylece tek bir feminist aktörden ziyade çeşitlenen aktörler ve feminizmler çerçevesinde mücadele alanları ortaya çıkacaktır. Tüm bu farklılaşan aktörlerin temeldeki ortak noktası toplumsal cinsiyet dolayısıyla maruz kaldıkları ezilmişlik olsa dahi her birinin çeşitlenen farklı ezilmişlikleri farklı teorilerin ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Uzun yıllardır Batı merkezli teoriler oluşturmuş olan feminizmin bu nedenle bir farklılaşmaya ve feminist özneyi yeniden kurgulamaya ihtiyacı doğmuştur. Üçüncü Dünyayı bu noktada öne çıkaran farklılık, daha önce de vurgulandığı gibi, ataerki ve kapitalizmin birbirini besler bir biçimde bölge üzerinde hakim bir sömürü sistemi kurmuş olmasıdır. Bu anlamda bölgenin kesişimsellikler neticesinde ele alınması bu sömürü sistemine karşı etkin bir mücadele geliştirilmesinde feminist teoriyi güçlendirici bir etki yaratacaktır.

SONUÇ

Kadın aktörlerin hak arayışları temelli ortaya çıkan feminizm, günümüzde daha ziyade bireylerin cinsiyetleri ya da cinsel kimlik ve yönelimleri doğrultusunda maruz kaldıkları ayrımcılıkları belirleyerek bunları önlemeye çalışmayı hedefleyen ve bunu yaparken sosyo-ekonomik, dini, etnik ve bölgesel yapıları denkleme dahil eden bir yapıya kavuşmuştur. Bu durumun en büyük etkeni, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren bireylerin yaşadıkları farklı zaman ve mekan faktörleri neticesinde farklılaşan kimlik rollerinin farkına varmış olmasıdır. Feminizmin on yıllar boyunca yalnızca kadını toplumsal hayata katmayı amaçlayan hedefi böylece genişlemiş ve günümüzde feminizm çok daha farklı kategorileri kapsayan bir biçime bürünmüştür.

Özellikle Batı'dan doğan ve dolayısıyla uzun bir dönem boyunca Batılı kadının ihtiyaç ve taleplerine göre şekillendirilen feminist ideoloji, Doğulu kadının Batıdan farklılaşan yaşam

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

tarzı ve ihtiyaçları karşısında kapsayıcılığını genişletmek durumundadır. Günümüzde feminizm içerisinde Queer teoriden bahsedebilmek gibi aynı zamanda siyahi feminizm, İslami feminizm, ekofeminizm gibi kavramları da dahil edebilmek feminist hareketin farklı bölgelerdeki yansımalarının bir göstergesidir. Bölgelere göre farklılaşan feminist bakışlar geliştirebilmek özellikle emperyalizm ve ırkçılık gibi farklı olguların buradaki aktörlerin kadınlık deneyimlerini ne biçimde etkilediğini gözlemlemeyi gerektirmektedir. Feminist yaklaşım dahilindeki araştırmacıların bu konuları bir araştırma alanı olarak seçmesinin dışında spesifik olarak bölge içerisinde yer alan aktörlerin bizzat feminist ideolojinin kendisine dahil edilerek kendilerine ait teoriler yaratabilmeleri ve bu sayede feminizmin tanımını genişletebilmeleri gereklidir. Özellikle Üçüncü Dünya kapsamındaki kadınlık deneyimine sahip aktörlerin, bu deneyimlerine etki eden baskı mekanizmalarını farklılaşan biçimlerde ele almaları ve kendi mücadele yöntemlerini yaratmaları ideolojinin kendi içerisinde de gelişimini sağlayacaktır. Zira Üçüncü Dünya kadınlarının kadınlık deneyimleri yalnızca toplumsal ve siyasal hayata aktif katılım ve bu gibi hakları içermemekte, bir yandan da bir hayatta kalma mücadelesi içerisinde yer almaktadır.

Sonuç olarak, feminizmin bakış açısını genişletmesi ve cinsiyet temelli ayrımcılıklar nedeniyle ezilmişlerin deneyimlerinden başlayarak teoriler üretmesi ve saha çalışmalarını genişletmesi feminist kanonların engellenmesini sağlayabilir. Zira farklı ideolojileri birer baskı mekanizması olarak kullanarak kendi sömürsünü meşrulaştıran ataerkil kapitalizme karşı verilecek mücadelenin de benzer şekilde kesişimsellikleri ve farklılıkları göz önüne alarak teoriler üretmesine ihtiyaç vardır. Bu anlamda feminizm, ataerkil kapitalizme karşı bireylerin karşı koyuşunun son derece etkili yöntemlerinden birisi olma potansiyelini içinde taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abramson, J. (2022). *Minerva'nın Baykuşu - Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Alptekin, D. (2008). Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 20, 21-33.
- Beauvoir, S. d. (2023). *İkinci Cinsiyet*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet Belası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Collins, P. H. (1996). Siyah Feminist Düşüncenin Toplumsal Yapısı, S. Çakır ve N. Akgökçe (Der.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (99-122), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Collins, P. H. (2006). *Patricia Hill Collins : Intersecting Oppressions*. https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/13299_Chapter_16_Web_Byte_Patricia_Hill_Collins.pdf
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine Feminist Theory and Antiracist Politics, *University of Chicago Legal Forum*, 139-167.
- Çalık, A. F. (2023). *Feminizmin Dalgaları Üzerine*. <https://www.alegoridergi.com/feminizmin-dalgaları-uzerine/>
- Davies, M. (1983). *Üçüncü Dünyada İkinci Cins*, İstanbul: Pencere Yayınları.
- Donovan, J. (2019). *Feminist Teori*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durakbaşı, A. (2011). Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve “Kadın Yurttaş”, S. Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu* içinde (463), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dyhouse, C. (2015). *Gösteriş: Kadınlar, Tarih, Feminizm*.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gaard, G. (2015). Ecofeminism and Climate Change, *Women's Studies International Forum*, 49, 20-33.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güç, A. (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 649-673.
- Haraway, D. (2006). *Siborg Manifestosu*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Harding, S. (2020). Bakış Açısı Epistemolojisini Yeniden Düşünmek: Güçlü Nesnellik Nedir?, E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Ed.), *Türkiye'de Feminist Yöntem* içinde (52-91), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1996). Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Orta Doğu Araştırmaları, S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (123-140), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler; Bacılar; Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları Yıkarak; Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mernissi, F. (1995). *Peçenin Ötesi*, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Kadınlık Deneyimlerini Feminizm İçerisine Dahil Etmek ve Ötesi

- Mies, M. (1996). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru, S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (48-67), İstanbul: Sel Yayınları.
- Mies, M. (2018). Kalkınma Trenini Yakalama Efsanesi, M. Mies ve V. Shiva (Ed.), *Ekofeminizm* içinde (119-138), İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Mohanty, C. T., Russo, A. ve Torres, L. (1991). *Third World Women and The Politics of Feminism*, Bloomington: Indiana University Press.
- Narayan, U. (2009). *Dislocating Cultures/Identities, Traditions, and Third-World Feminism*, Oxon: Routledge.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Ankara: Yayın Odası.
- Özdemir, H., Aydemir, D. (2019). Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261-278.
- Özgüç, N. (1998). *Kadınların Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ramazanoglu, C., Holland, J. (2002). *Feminist Methodology*, Londra: SAGE Publications.
- Scott, J. W. (2022). *Feminist Tarihin Peşinde*, İstanbul: bgst Yayınları.
- Sellers, S., Plain, G. (2007). *A History of Feminist Literary Criticism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Shiva, V. (2018). GATT, Tarım ve Üçüncü Dünya Kadınları, V. Shiva ve M. Mies (Ed.), *Ekofeminizm* içinde (363-384), İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Shiva, V., Mies, M. (2018). *Ekofeminizm*, İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
- Spivak, G. C. (2016). *Madun Konuşabilir mi?*, Ankara : Dipnot Yayınları.
- Stanley, L., Wise, S. (1996). Feminist Araştırma Sürecinde Metot, Metodoloji ve Epistemoloji, S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (67-99), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Subudhi, C., Pathak, K. (2019). Staying Alive: Women, Ecology and Development. Vandana Shiva. North Atlantic Books, 2016 (Reprint Edition), *Journal of International Women's Studies*, 20(7), 428-429.
- Tanesini, A. (2012). *Feminist Epistemolojilere Giriş*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Thomas, C. (1999). Where is the Third World Now?, *British International Studies Association*, 25(5), 225-244.
- Tomlinson, B. R. (2003). What was the Third World?, *Journal of Contemporary History*, 38(2), 307-321.
- Walby, S. (1991). *Theorizing Patriarchy*, Cornwall: Basil Blackwell Inc.
- Women's Climate Action. (t.y). Women' Environmental Network: <https://www.wen.org.uk/wp-content/uploads/Why-women-and-climate-change-briefing-1.pdf>
- Yenor, S. E. (2018). *Betty Friedan and the Birth of Modern Feminism*, Washington: Makers of American Political Thought.
- Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul: İletişim Yayınları.

